

echts-religieuze roman. Al deze lezingen te samen laten niet alleen zien hoe verscheiden de wereld van Boon is geweest, maar ook hoe verscheiden de wereld van de lezers is.

De meest controversiële bijdrage aan de bundel *Louis Paul Boon en de verscheidenheid van de wereld* is zonder twijfel die van de theoloog Erik Borgman. Hij durft het aan Boons werk, onder de titel 'Het meesterwerk in kipkap als de bijbel voor onze tijd', religieus geïnspireerd te noemen, waarbij hij wel een erg ruime invulling aan het begrip religieus geeft. Volgens Borgman wijst het op het paradoxale gedrag van de schrijver die enerzijds een visie op de werkelijkheid poneert, waaraan hij zekerheid en gezag ontleent (in een poging de onzekerheid en grondeloosheid van het bestaan te niet te doen) en die anderzijds steeds weer de vraag oproept hoe wij om dienen te gaan met de onzekerheden en de grondeloosheid van het kwetsbare menselijke leven. Hoewel Borgman – terecht – absoluut geen geloof hecht aan de wel eens geponeerde opvatting dat de Boontjes een roman fleuve vormen – hij heeft het over een rommelige verzameling beelden en een in hoge mate ordeloze verzameling 'stukjes' – is hij er wel van overtuigd dat de Boontjes uiteindelijk pogingen zijn tot het redden van wat schoonheid en menselijkheid, van wat redelijkheid en wat menselijk gevoel. In het schrijven, in de verwoording van die hopeloosheid ligt – het klinkt paradoxaal – aldus Borgman de hoop besloten. Schrijven is in die optiek zin geven aan het bestaan. Borgman noemt dit religieus. Daar is op zich niets tegen, maar het gebruik van de term kan wel verwarring scheppen.

Alliedrie de opstellen in *Louis Paul Boon en de verscheidenheid van de wereld* zijn met liefde voor het werk van de auteur Boon geschreven, de filosoof en de theoloog doen wat dat betreft niet onder voor de literatuurwetenschapper. Als geheel levert de bundel nog maar eens het bewijs, dat Boons werk zich uitstekend leent voor verschillende benaderingswijzen, en laat bovendien zien dat het laatste woord over dat werk nog lang niet is gesproken. Daarbij is het verheugend, dat ook andere dan literatuurwetenschappers zich in de discussies mengen. Dat werkt niet alleen verfrissend, maar ook stimulerend. En het verdient mijns inziens zeker navolging.

Jos Muyres

De verstoorde lezer : over de onbegrijpelijke poëzie van Lucebert / Thomas Vaessens. - Nijmegen : Vantilt, cop. 2001. - 63 p. ; 22 cm  
ISBN 90-75697-52-X Prijz: € 12,50

Thomas Vaessens, docent moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht, doet in *De verstoorde lezer* een voorstel om de poëzie van Lucebert anders te lezen dan tot nu toe hoofdzakelijk gebeurd is. Het heeft namelijk geen zin, zo luidt zijn centrale stelling, in dit oeuvre op zoek te gaan naar inhoudelijke coherentie. Dat is al te vaak gedaan, zowel door critici als door essayisten en academici, en de resultaten bevredigen niet, meent hij. Een dergelijke leeswijze gaat namelijk niet alleen uit van de tekst als coherent geheel, maar ook van de *Forum*iaanse schrijver als een persoonlijkheid uit één stuk. Dit hardnekkige, modernistische mensbeeld is niet alleen onbevredigend als uitgangspunt om de ontregelende Lucebert te lezen; het leidt tot op de dag van vandaag tot onvruchtbare lezingen van allerlei dichterlijke oeuvres die daar niet aan beantwoorden. Vaessens wijst in dit verband op het werk van dichters als Lucas Hüsken, Peter Verhelst, Tonnus Oosterhoff, Marc Kregting en F. van Dixhoorn, waarvan de kritiek tot nu toe, vanwege de daarbij opgezette modernistische leesbril, nog onvoldoende de specifieke kwaliteiten zou zien. Het is duidelijk dat dit essay niet alleen een leeswijze verdedigt, maar in één moeite door een generatie postmoderne dichters.

In de beklagdenbank zitten bij Vaessens Jessurun d'Oliveira en Cornets de Groot broederlijk tussen Aafjes en Morriën aan de ene en Anja de Feijter en Jan Oegema aan de andere kant; *bien étonnés* waarschijnlijk. Wie duidelijk niet in deze beklagdenbank hoeven, zijn Rodenko en Oversteegen: die hebben allebei bewust afgezien van de door Vaessens aan de kaak gestelde leeswijze, Oversteegen met name in zijn *Anastasio en de schaal van Richter* (1986).

De kwaliteiten van Vaessens' essay liggen niet zozeer in de analyse van wat er mogelijk is misgegaan bij de lectuur en interpretatie van Lucebert, maar in de voorstellen die de auteur doet om Lucebert anders te lezen. Het mag zeker nog geen alomvattend voorstel heten.

Integendeel, ondanks al zijn kritiek op de traditionele, door hem afwisselend *modernistisch*, *systematisch* en *nieuw-kritisch* genoemde methode stelt Vaessens bescheiden vast dat een postmoderne leeswijzer op dit moment nog niet een fractie van de kracht zou hebben van deze traditionele methode.

Het merendeel van de aspecten die in de voorgestelde leeswijze aandacht krijgen, komt uit andermans koker: uit die van Gillis Dorleijn de *muzikale improvisatie*, van Jan H. de Roder het *obscurantisme van de minimale betekenis* en van Lucebert zelf de *ironie* (meer specifiek *zelfrelativerende ironie*). De meerwaarde die Vaessens aan deze aspecten geeft, is dat hij ze, samen met wat hij *intertekstuele vervaging* noemt, bij elkaar plaatst.

Wat het laatste aspect betreft: Vaessens gaat ervanuit dat intertekstualiteit bij Lucebert een kwestie is van referenties die veelal niet na te trekken vallen of die eindeloos vaag zijn; hij geeft daarvan enkele overtuigende voorbeelden. Merkwaardig genoeg slaagt hij er bij dit alles niet in de door hem verworpen idee van een stabiele dichterspersoonlijkheid echt los te laten, want in zijn betoog speelt de opvatting een belangrijke rol dat dit ook Luceberts *bedoeling* is geweest: Lucebert zou op deze manier hebben willen afrekenen met de allesbegrijpende mens. Dat is niet alleen een visie die zijn eerder geuite kritiek ondergraaft, Vaessens geeft er ook mee aan dat hij intertekstualiteit vooral ziet als een soort verstoppertjespelen van de auteur met de lezer. 'What shocks the virtuous philosopher, delights the chameleon poet,' roept een personage in Luceberts 'Voorwoord voor *Val voor vliegengod*'. Vaessens is weliswaar niet *shocked*, maar hij blijkt zich, gezien deze karikatuur van het creatieve proces, als *philosopher* slecht in de *poet* te kunnen verplaatsen. Zo heeft hij ook onvoldoende oog voor de opvatting dat Lucebert meer met de poëzie van de Tachtigers te verhapstukken had dan met de visies van Ter Braak en Du Perron.

Verabsolutering van het begrip *intertekstuele vervaging* lijkt mij bovendien heilloos. Wie, zoals De Feijter, enkele intertekstuele sporen zo ver mogelijk heeft proberen te volgen, blijkt daarbij ontdekkingen te kunnen doen die zonder deze vernauwde blik nooit zouden zijn gedaan. Ik ben het met Vaessens eens wanneer hij pretenties als zou men op deze wijze definitieve interpretaties leveren, afwijst. Dat neemt niet weg dat De Feijter overtuigend heeft laten zien hoe vertrouwd Lucebert geweest is met een heel cluster van teksten en denkbeelden die voor menig lezer aanzienlijk minder vertrouwd zijn, en hoezeer dat een belangrijk deel van zijn werk kleurt. Dat Oegema vervolgens weer een ander cluster blootlegt en dat anderen nog weer in andere richtingen hebben gewezen, ondersteunt misschien wel de opvatting van Vaessens dat Lucebert geen persoonlijkheid uit één stuk was, maar toch op een heel andere manier dan hij in het eerste deel van zijn essay suggereert. Zo zou ik er geen enkel bezwaar tegen hebben, wanneer Vaessens of iemand anders mij eens uit de doeken deed wat precies de plaats van basist Jaco Pastorius is in de bundel *Hakkel je, hakkel je* van Marc Kregting. Dat dat niet het enige, laat staan het laatste is wat er te weten valt over deze bundel, neem ik op voorhand aan.

De twee benaderingen van poëzie die de hoofdlijnen van Vaessens' betoog bepalen – die van het streven naar zoveel mogelijk begrip en die van het aanvaarden van de betrekkelijkheid van het rationele begrip – bestaan eerder naast elkaar of op zijn minst in elkaars verlengde, dan dat zij elkaar uitsluiten. Bovendien: zonder de door hem bekritiseerde benaderingen van Luceberts poëzie zou Vaessens dit essay niet hebben kunnen schrijven. En is het niet zo dat je de rijkdom van een oeuvre eerder kunt aflezen aan de vele benaderingen die er vruchtbaar op kunnen worden toegepast dan aan het feit dat het zich voor allerlei leeswijzen afsluit?

Wat dat betreft heeft Vaessens het zich, door Lucebert als casus te nemen, in zekere zin te gemakkelijk gemaakt. Het bijzondere van het werk van Lucebert is nu juist dat het behalve duister vaak ook glashelder is en dat het op andere plaatsen bestaat uit verkleurend of vervormend glas. Juist die diversiteit maakt dat allerlei lezers er al op het eerste gezicht iets van hun gading in hebben gevonden en nog steeds vinden. Het is de vraag of dat bij de door Vaessens genoemde jongere dichters in dezelfde mate het geval zal blijken te zijn.

Tot slot: Vaessens' voorzichtige voorstel voor een postmoderne leeswijze loopt parallel met eerdere voorstellen, met name van Bart Vervaeck, voor het lezen van romans. Het zou mooi zijn als Vaessens zijn voorstel verder ontwikkelde, zodat dit – analoog aan het recente *Vertelduivels* van Vervaeck en Luc Herman – leidt tot een nieuw handboek poëzieanalyse, waarin naast de traditionele methoden voor analyse een postmoderne dan wel postklassieke

methode wordt gepresenteerd. Ik geloof namelijk meer in een vruchtbaar naast elkaar bestaan van dergelijke methoden dan in een rigoureuze vervanging van de ene methode door de andere. Bovendien ben ik ervan overtuigd dat de voorgestelde leeswijze niet alleen vruchtbaar zal zijn voor het beperkte corpus dat Vaessens' postmoderne canon lijkt uit te maken, maar voor een veel groter aantal dichters. Het zou de moeite waard zijn wanneer hij bij de uitbreiding van zijn onderzoek op dit gebied serieus rekening hield met die mogelijkheid.

Ad Zuiderent

## Signalementen

Teksteditie Vlaanderen 2000 / red. Marcel De Smedt. - Gent : Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 2000. - 106 p. : ill. ; 24 cm (Verslagen van de lezingen gehouden op de gelijknamige studiedag op 7 apr. 2000) ISBN 90-72474-37-6 Prijs: € 8,50

In januari 1998 is de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde een zesjarig project 'teksteditie' gestart, waarmee zij voor deze periode het maken van tekstedities als een van haar hoogste prioriteiten heeft gesteld. Op 7 april 2000 organiseerde de editieprojectgroep een derde studiedag 'Teksteditie Vlaanderen 2000'. Met deze studiedag wilde de projectgroep een balans opmaken van wat er de jaren daarvoor aan edities van Vlaamse literatuur in en buiten de Academie tot stand is gebracht. Directe aanleiding voor de studiedag was de presentatie van de editie op cd-rom van Stijn Streuvels' *De teleurgang van den Waterhoek* van Marcel de Smedt en Edward Vanhoutte.

De bundel bevat de teksten van de lezingen en toespraken die op deze studiedag gehouden zijn. Na een inleiding door M. De Smedt volgen verslagen van vier editieprojecten, namelijk de teksteditie van Virginie Lovelings oorlogsdagboek (1914-1918) door S. van Peteghem, van Puteanus' *Sedigh Leven, Daghelycks Broodt* (1636) door H. Dehennin, van Richard Minnes *Brieven van Pierken* door V. Neyt en van Louis Paul Boons *Het boek Jezebel* door J. Dierinck. Met name de eerste twee bijdragen gaan uitvoeriger in op het ontstaansproces van een teksteditie. Het wordt pijnlijk duidelijk hoe moeizaam het werken aan een teksteditie kan zijn als de financiële middelen zeer beperkt zijn en een vaste infrastructuur voor computerondersteuning ontbreekt.

Het verslag van de demonstratie van de elektronisch-kritische editie van *De teleurgang van den Waterhoek* door Edward Vanhoutte illustreert welke ongekende mogelijkheden een elektronische editie biedt. Het is daarom de beste pleitbezorger voor het tot stand komen van een Vlaamse pendant van het Nederlandse Constantijn Huygens Instituut voor tekstedities en intellectuele geschiedenis. Dat is ook de visie van H.T.M. van Vliet, die aan het slot van zijn presentatie van de ideeën en projecten van het CHI zegt dat het CHI al te lang wacht op een Vlaamse pendant. De Streuvels-editie mag geen incident blijven.

Op 1 augustus 2000 werd, op initiatief van Vlaams minister van cultuur Bert Anciaux, het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie (CTB) opgericht als expertisecentrum op het vlak van de teksteditie en de ontsluiting van het literaire en muzikale erfgoed in Vlaanderen. (<http://www.kantl.be/ctb/>). Het CTB kreeg in 2001 de literaire prijs van de stad Antwerpen, voor 'de manier waarop het centrum zich in korte tijd heeft opgeworpen als een belangrijk coördinatiepunt dat instaat voor het ontsluiten en bestuderen van het literair erfgoed in Vlaanderen'. Ook de tekstkritische editie en de cd-rom van Streuvels' *De teleurgang van den waterhoek* en de elektronische editie van de *Brieven van Pierken* van Richard Minne (tekst) en Frits van den Berghe (illustraties) krijgen alle lof. Des te schrijnender is het dan om in het dankwoord van Edward Vanhoutte, uitgesproken op de dag van de uitreiking (5 november 2001), te moeten lezen dat hij op dat moment het instituut zonder financiële middelen moest runnen omdat het CTB toen nog geen subsidiebesluit had ontvangen.

Katrien Depuydt